

הסביבות

עלון להפצת
המוסר

"אזהל יוסף" – נובהרדוק ירושלים

ע"ש ישיבתו הראשונה של רבינו גרשון ליבמן זצ"ל נוסדה גסו וילנא תש"ב

כסלו התשפ"ו

פרשת מקץ

גליון מספר 559 (599)

דגל המוסר לרבנו גרשון ליבמן זצ"ל

"ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה וזולם והנה עומד על היאור" (מ"א-א')

השערה, כנאמר "וסבינו נשערה מאד", אבל גם על זה יש לשאול: וכי בשביל שהוא צדיק ופסיד?
כיוצא בו אנו רואים באברהם אבינו בגלל שאמר כמה מלים: "במה אדע כי אירשנה" נענש עונש כל כך חמור: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" כל כך הרבה עניים ועדות, לכל עם ישראל ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרד... וימרדו את חייהם בעבודה קשה, בגין מכשול של שאלה קטנה מאברהם אבינו?

גם ביעקב אבינו אומרים חז"ל בגלל שאמר לפרעה: "ימי שני חיי מעט ורעים", חסרו לו שלשים ושלוש שנה משנות חייו. הרי סך הכל הוא ענה לשאלתו של פרעה. אמנם ידוע ההסבר של הספרות, שהיה לו ליעקב אבינו להיות שמוח ולא להראות צרתו לחוץ, ואז לא היה פרעה שואל. אך חומרה כזו! נרא ואיום! דקדוק על כל מילה, להחסיר לו שנה! וזה אחרי כל הצרות שעברו עליו: צרת עשו, צרת לבו, צרת דעה, צרת יוסף וכו' וכו' והוא עמד בעדקותו. גדול היה סבלו "הייתי ביום המשך בעמוד ב' "

בטחון בלי השתדלות

אומר רש"י בסוף פרשת וישב: ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחוהו, מפני שתלה בו יוסף לזכרו, הוזקק להיות אסור שתי שנים, שנאמר "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים", ולא בטח על המצרים הקרובים רהב. חז"ל תולים בדיוק את שתי השנים בגלל שתי לשונות של זכירה, כי אם זכרתי אתך... והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה. בגלל ההשתדלות הזו של יוסף, הוארד מעצרו לעוד שנתיים.

נאמר לעצמנו את חסודים בבית הסוחר, וכל שכן בבית סוחר זה של מצרים, "כי שמו אותי בבור", איזה בור! ואילו יסורין! בגוף ובנפש. רואים כאן לכאורה מדת אכזריות גדולה ממנו יתברך כלפי יוסף! בגלל שאמר שתי מלים? לא לוותר? לא ליכור לו את כל צדקותיו וכמה עמד בנסיונות! להוסיף לו עוד שנתיים על עשר שנים שכבר עבר! נרא ואיום! למה לא לדון אותו לכף זכות? מה האסון כל כך נורא! נכון אומרים חז"ל שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט

מעשה מוסר

סיבה ומסובב

ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם... מפסוטים לשון הפסוק משמע, שישנה שייכות בין המשך מאסרו של יוסף למשך שנתיים נוספות – ובין חלומה של פרעה, שהיה שתי העובדות הללו מוכרות בזו אחר זו, באותו הפסוק, כהמשך ישיר! ולכאורה זה לבין: מה השייכות בין שני מאורעות אלו? אדרבה: חלומה של פרעה מתקשר יותר ליציאתו של יוסף מבית האסורים, ולא להמשך מאסרו במשך שנתיים נוספות! חלומותיהם של שר המשקים והאופים: את התשובה נבין על פי המעשה הבא: באחת השנים, נאלץ הגאון רבי חיים עוזר גרודז'נסקי, בעצת רופאיו, לנודד אל מעיינות המרפא שבעיירה 'קארלסבאד', ולשהות שם לפרק זמן ממושך – שכלל את הימים הנוראים. רבי חיים עוזר, בליבו, התמרמר והצטער עד מאד על שההשגחה העליונה גלגלה כך את הדברים, שכן מנהגו היה תמיד להקפיד ולשוב אל ביתו שבוילנא לשבת סליחות לכל המאמור, גם אם נאלץ לצאת למסעות כאלו ואחרים לצרכי הכלל או הפרט. "על מה עשה השם ככה? מדוע נגזר עלי להיות רחוק מוילנא, מרכז התורה והיהדות, רחוק מאירת ה'אלול", דוקא בימים מרוממים אלו? מדוע עלי לשהות בימים קדושים אלו בניכר, באוירה מנוכרת לחלוטין לכל דבר שבקדושה? תהה הגאון בליבו. אך הנה, בשבת שובה, בשעת מנחה – הבחין רבי חיים עוזר ביהודי זר שהגיע לבית הכנסת המקומי שבעיירת המרפא. מאחר ופניו לא נראו עד כה, הסיק רבי חיים עוזר כי הגיע זה עתה, ולפיכך – קידם את פניו בברכת שלום עליכם, התעניין לשמו ולזהותו, ואילו הלה – סיפר את סיפורו בשמחה:

מציאות הבורא בכל מקום ועת

במדרש: "ויהי מקץ שנתיים ימים" – "מקץ שם לחשך" (איוב כח' ג'). זמן ניתן שפרעה חלם חלום, לכך יצא יוסף מבית האסורים, כיון שהגיע הקץ, חלם פרעה חלום. ולא כמו שהיה אפשר לחשוב שמפני שפרעה חלם חלום, ומפני שהאור הגיע הפסיק החושך, אלא המדרש מפרש בהיפך, "קץ שם לחשך" הגזירה היא כמה זמן יהיה חשך, ומכיון שנגמר זמן גזירת החשך, הגיע סיבת האור. משום שגם בזמן של הסתר, יש השגחה על כל רגע.

ועוד במדרש: "ופרעה חלם והנה עמד על היאור" אמר רבי יוחנן תרשימים מתקיימין על אליהם, פרעה עומד על אלוהיו, אבל הצדיקים אליהם מתקיימים עליהם, שנאמר: והנה ה' נצב עליו. ה' יתברך הוא "המקום ברוך הוא", הוא מקומו של עולם, אין בעולם דבר שאין זה מקומו של הקב"ה, וצדיק נעשה הוא מקום לשכינה שלו, והוא מרכבה לשכינה, אך רשעים, כביכול דוחקים את כבודו ית' בעולם, והם עומדים על אלוהיהם.

וְנָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אֱתוּ... אָמַר לִיה מִזֶּג רִוְחָתִין, וְהִיוּ רִוְחָתִין, פִּוְשְׁרִין, וְהִיוּ פִוְשְׁרִין... עַד חֵקֶן, אָמַר רַבִּי חֵקֶן עַד שְׁרָאָה שְׂכִינָה עֹמֶדֶת עַל גְּבִי. הָאֵל הוּא דְקִתִּיב: וְנָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אֱתוּ. בכל רגע היה יוסף מלחש תפילה, ולא השאיר מקום ורגע פנוי שאין בו השראת השכינה. ואדונו המצרי רואה שהשכינה עומדת עליו שבכל רגע ופעולה מושך השראת השכינה. וזה שאמר לפרעה "בלעדי, אלוקים יענה את שלום פרעה"

יוסף נענש על שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי, וישב ב' שנים בבית האסורים. ומדוע נענש כל כך? ואמר "רבנו" גרשון זצ"ל כי היה זה שכן ליוסף... שאם היה שר המשקים זוכרו, היה יוסף חושב שהשתדלות פועלת משנה... ולכן זיכרו ה' במאסר ב' שנים, כדי להמחיש לו שאין בהשתדלות כלום, והכל מאתו ית'.

החובה שלנו, להעמיד את הקב"ה בתוך החיים שלנו, להבין, שחשך הוא מדויק בגזירת ה', וככל שנחזיר את הנהגתו בכל פעולה וזמן שלנו, כך נזכה להתקרב אליו יותר, ולהנות מזיו שכינתו והטוב הצפון לצדיקים.

הסביבות

דגל המוסר.....עמוד א' ב'
דברי רבותינו.....עמוד ב'
מוסר הפרשה.....עמוד ג'
והגדת.....עמוד ד'
גני חנוכה.....עמוד ו'

או אז, אמר רבי חיים עוזר: "כעת מבין אני מדוע היה עלי לשהות כאן, הרחק מוילנא, בימים הנוראים... ההשגחה העליונה שלחה אותי בכדי להציל יהודי מלעבור על איסור חמור שבתורה! ברור לי, כי לא משום שהייתי כאן ניצל היהודי מאיסור, אלא בדיוק להיפך: מאחר וההשגחה העליונה ביקשה להצילו, ואני הייתי השליח המתאים לכך – על כן סובבה ההשגחה שהיה כאן ברגע הנכון בכדי שאוכל למלא את שליחותי". ואכן, את אותו המסר יכולים אנו לאמץ אל חיינו בהזדמנויות רבות מספור: לעיתים, אדם חווה קושי או מקרה לא שגרתי, ובדיעבד מתברר לו כי הדבר הוביל לטובתו בלבד. במקרה זה, אין המשמעות שהתקלה הובילה לתוצאות חיוביות, אלא בדיוק להיפך: משמים – ביקשו להטיב עמו, ולשם כך סובבו את התקלה מלכתחילה! וכך גם בענייננו, כפי שבאר בעל ה'נחלת דוד': במבט שטחי, היה מקום לסבור, כי פרעה חלם חלום – ופתרוננו על ידי יוסף הוא זה שהוביל ליציאתו מבית האסורים. אולם לאמיתו של דבר, המהלך היה הפוך בדיוק: על יוסף נגזרו שנתיים נוספות בבית האסורים משום שהשליך את יתבו על שר המשקים, ומיד לאחר שהסתיימו השנתיים הללו – פרעה חלם את חלומה! כלומר: לא חלומה של פרעה הוא שהוביל ליציאתו של יוסף מבית האסורים, אלא שהעובדה שהגיעה שעתו של יוסף לצאת לחופשי – היא שגרמה לחלומה של פרעה! ובכן, זה שבאמר בפסוק: "ויהי מקץ שנתיים ימים", כאשר הגיע הרגע המתאים בו גזרה ההשגחה העליונה שיוסף יצא מבית האסורים, ואז אז – "ופרעה חולם", כלומר: בעקבות כך חלם פרעה את חלומה... (ללמדך)

הוא סיפר, כי זה לא מכבר נפטר אחיו אשר התגורר בפטרבורג, והותיר אחריו אלמנה צעירה וילדים רכים. משכן, הציעו לו מכריו: מדוע שהאלמנה תנשא לאיש זר, והילדים יגדלו בצילו של אב חורג? הלא טוב יותר שהוא ישא את האלמנה, ויגדל את ילדיו של אחיו, בשר מבשרו! ואכן, הרעיון מצא חן בעיניו וגם בעיני האלמנה, וכעת, הוא עושה את דרכו ל'דאנציג' – שם עתיד הוא לפגוש באלמנה ולסכם עמה את הפרטים האחרונים... לשמע הדברים, נחרד רבי חיים עוזר: "הלא מדובר באשת אח שיש לו בנים, ואסורה היא עליך באיסור ערוה גמור" הסביר ליהודי, אך הלה לא השתכנע. מנוי וגמור היה עמו לשאת את האלמנה ולגדל את בניו של אחיו! "אולי סבור אתה כי מדובר ב'חומרה' שאינה מעיקר הדין... אולם מדובר על פסוקים מפורשים בתורה! הבהיר רבי חיים עוזר, ופילול פתח את החומה והראה לאותו יהודי את הפסוקים הללו מפורשות, תוך שהוא מעמידו על חומרת הדברים, אך הלה – אטם אזנו משמוע. לבסוף, לאחר שהוסיף רבי חיים עוזר והכביר בדברים, עלה בידו לסדוק מעט את נחישותו של אותו יהודי, אשר נענה ואמר: "דע לך, כי איש לא ישכנע אותי לשוב את תכנית... מלבד אחד: אם רבה של וילנא, בכבודו ובעצמו, יורה לי להנמיך מלשאת את אשת אחי – אצטית לדבריו בלא עוררין". לשמע הדברים, מיהר רבי חיים עוזר להשוף את זהותו בפני אותו יהודי ואמר: "ובכן, הנה לפניך: אנכי רבה של וילנא, ואני מורה לך באופן חד משמעי בלי צל של פקפוק כי אסור לך לשאת את אשת אחי ויהי מה!". ואכן, לשמע הדברים – השתכנע היהודי, ונסוג מכונתו לעבור על האיסור החמור...

דגל המוסר - מקץ / המשך

ולחיפך, הטובה הכי גדולה שעשו לו מן השמים, שהשיכו את הדברים מלבו של שר המשקים. ולא נשאר שום רושם, **אצל בעל בטחון כמוהו**, למחשבה שההשתדלות יש בה ממשות כלשהיא.

הלימוד הזה הוא חשוב לנו מאד בימים אלו של חנוכה. כידוע ההבדל בין חנוכה לפורים הוא, שבפורים היה הכל בדרך נס, לא מלחמה, שום דבר טבעי. רק צום של שלשה ימים. לא כן בחנוכה, חיילים, מלחמות, "מכבי", הנס מלובש בלבוש של טבע, ועל זה הגמרא שואלת "מאי חנוכה" ומספרת שם את הנס של פך השמן, שזה העיקר, ימים טובים בחלל ובהודאה. חכמינו ז"ל כל כך פחדו וחששו שמא הדורות הבאים יטעו ויתלו את ההצלה במלחמה ובחיילים, ובדרך טבעית, לא ולא. לא כמו שאנו רואים היום לעצמנו בעולם החופשי שעושים ענין גדול מ"מכבי" ומתפעלים כל כך מן הנצחונות במלחמה, עד כי שוכחים את ההשגחה ואת מקור הנסים!

אם כן איזה חסד גדול, להעניש יוסף מן השמים, להוסיף לו שתי שנים כדי להוציא ממנו את זו הטעות. איזה חסרון היה נגרם אילו היה מצליח שר המשקים להוציא אותו מיד מבית האסורין? מה שאנו חושבים להצלה, זהו אסון, בכיה לדורות, **אבל אחרי היענוש, כמה גדול קידוש ה'!** שראה כמה סבל בגלל שתי מילים, וכן כל העונשים לאבותינו אברהם ויעקב, איזה חסד ה' ללמד אותנו לדורות ולדורי דורות, שההשתדלות, הבטחון באדם, זהו דבר ארור ולא יצא ממנו שום תועלת להיפך **"ברוך הגבר אשר יבטח בה'**, והיה ה' מבטחו", הלימוד הזה נוגע לנו ולכלל כלל ישראל.

אכלני חורב וקרח בלילה, ותידד שתי מעלי...". וכאן מיד כשאמר כמה מלים של צער, קיבל עונש כזה חמור, בלי שום ויתור. וכל העונשים שאנו רואים באו בעיקר על ביטויים שאינם רצויים או שאין בהם צורך. נראה ואיום, מדוע כל כך חומרא?

אלא, רואים מכאן, שעצם השאלות שאנו שואלים מוכיחים כמה ירדנו, וכמה אנו רחוקים מהרגשה אמיתית בדעתה של תורה. השגתנו כל כך קטנה בדעת התורה הקדושה עד כי אנו לא מבינים, ואנו מלאים קושיות כרימון. **אבל באמת**, היכן שאנו רואים שזה עונש, לאמיתיה של תורה, זוהי הטובה הכי גדולה רק לצדיקים גדולים כאבותינו, שהם מבינים את המשמעות האמיתית של כל מאורע, הקב"ה עושה טובות כאלה. **מה אנחנו חושבים לדבר טוב?** אילו שר המשקים היה מיד מספר לפרעה, על יוסף, יוסף היה משתחרר תיכף ומיד. זוהי בעינינו טובה גדולה.

אבל ליוסף הצדיק זוהי רעה נוראה, שאילו היה תיכף משתחרר היה חושב שזה הודות להשתדלותו, והיה מסיק שההשתדלות מועילה, ואולי לכל הפחות קצת. אף על פי שיוסף היה כל כך צדיק ותלה הכל בידי שמים, "אלהים יענה את שלום פרעה וכו'", **אבל היה מתגנב בלבו ששתי המילים שאמר לשר המשקים, הם שעמדו לו והועילו להוציאו מבית האסורים**. בזה היה משיג קצת חסרון בהשגחה ובטחון לפי מדרגתו הגבוהה. ועל כן כשהוא בעצמו הרגיש שזה מכשול, הוא התפלל לה' שישכח את בקשתו מלבו של שר המשקים, יצא במרידה מוחלטת נגד המחשבה שהינלנו תלויה בהשתדלות של בן אדם, אלא "ארור הגבר אשר יבטח באדם". הוא הבין שזה המכשול הכי גדול. זוהי הרעה הכי גדולה והחיסרון הכי חמור בנפשו אם הוא יתלה את מה שקורה לו, בהשתדלות של בן אדם.

דברי רבותינו בעלי המוסר על פרשת השבוע

הבית הלווי זצ"ל

"ויהי מקץ שנתים ימים" (מא, א) .
אמרו חז"ל (רבה פט, ג), "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו" זה יוסף, "ולא פנה אל רהבים" שעל ידי שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי והזכרתי נתוסף לו שתי שנים.
ולכאורה יש כאן דבר והיפוכו, שתחילה מתארים חז"ל את יוסף כאיש שעליו נאמר "אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו", ומיד מציינים שנענש על חוסר בטחון. ועוד צריך לבאר מדוע באמת נענש על כך ונוספו לו ב' שנים בבית הסוהר, והרי ההשתדלות מותרת .
תירץ זאת הבית הלווי, שאמנם כן, התורה התירה לאדם ההשתדלות בצרכי גופו, וכמו שאמר הכתוב "ואספת דגן ותירושך", ואמר ר' ישמעאל הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ועיקר הענין יש לומר שזהו כלל לאיש הישראלי שיהיה לבו שוקט ובוטח בה', ומה שהתירה התורה להשתדלות הוא משום שלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור, ועל כן הותר לו ההשתדלות כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבטחון, וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה', וכמו שמצינו בכל התורה שהתירה לפעמים דברים מסוימים כדי שיהיה לו סיוע לבא להמדרגה המבוקשת, וכמו שאמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה", והותרה שלא לשמה כדי שיהיה סיוע לבא לבחינת לשמה.

וא"כ שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שיהיה כל אדם רק כל אחד לפי ערכו, שמי שיכול להגיע לבטוח במעט מלאכה אזי מה שירבה להשתדל יותר מכפי הנצרך לו, לזה השיעור כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון, כי הרבה להלך אחרי ההשתדלות ולא בטח. ומי שבטחונו עדיין קטן משל חבירו, יוכל לעסוק במלאכתו יותר מחבירו עד שגם הוא יהיה יכול להשקט רוחו ולבו לבטוח בה', כי עיקר בחינת בטחון הוא השקטת רוחו ולבו להשליך על ה' יהבו. ומי שמרבה בהשתדלות יותר מכפי הנצרך, עונשו מן השמים שיוסיפו על הצרכותו להשתדלות, ולא תזמן לו פרנסתו רק ע"י הדרך שבחר לו. והנה השתדלותו של יוסף שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי אל פרעה הוא השתדלות קטנה ופחותה שנוכל לשער, שהרי אין בו רק דיבור אחד, ובפרט כי ראה יוסף כי מן השמים הוא בא, שהרי יוסף הבין ש כל מה שהובא שר המשקים לבית הסוהר וכן כל חלומו הוא רק כדי שמה תצמח לו גאולה, וכיון שהוא אשכנזי נענש גם על זה, מכאן מוכח ש כל כך היה בטחונו גדול עד כי גם זה המועט למותר נחשבה לו, ומזה העונש ניכר גודל בטחונו מן שאין לשער ממש. וזהו שאמרו אשר שם ה' מבטחו זה יוסף, ולא פנה אל רהבים – היינו שלפי גודל בטחונו לא היה לו לפנות כלל אל רהבים ואפילו בדיבור קל.

מחשבת מוסר

אמרות ופתגמים

"מי שאינו מאמין בתורה ובהשגחה, הרי הוא מאמין בכל דבר שטות"

[הגר"ל טעלזער זצ"ל]

"כל חובב את יצרו, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבו וכו', אבל צריך לדעת סימני שיחש, מה לשחוש"

[הסבא מקעלם]

"כמו שלא ישמח האדם באפר מקלה שנתרבה לאחר שריפה, כך לא ישמח האדם חשלו עם קנייני העולם אם הוא כמו אפר מקלה של שכלו בן אדם שנשרף."

[מהר"י שולמן]

"בחינה גדולה יש על האדם למה הוא נמשך ולמה לא, ממה שהוא מקדים וממה שהוא מאחר. והוא שיאמרו "מצוה הבאה לידי אג" תתמיצנה"

[מוהר"מ שמעונוביץ]

"צריכים להיות אמיץ גדול להיכנע, במקום שצריך". [הסבא מנוהברדוק]

פניי הפרשה

גדולי ישראל

"ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלקים יענה את שלום פרע" (מא, טז) .

בשעה שיוסף בא אל פרעה ואמר לו שמעתי עליך שתשמע חלום לפתור אותו, אמר לו יוסף שהכל מאת ה', וכשיוסף פתר לו את חלומי, אף שהיה עובד עבודה זרה מיד האמין בה' ואמר לו, "אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמותך". ואילו כשמשו רבינו בא אל פרעה ואמר לו שיש בורא עולם ורוצה שתוציא את עם ישראל ממצרים, אמר "מי ה' אשר אשמע בקלו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה'", ואף שהתחיל לקבל מכות וכבר התחיל להאמין, בסוף התחרט על מה ששלחם. ויש להבין מה ההבדל בין פרעה של יוסף לפרעה של משה, והלא שניהם היו עובדי עבודה זרה, ומדוע פרעה של יוסף האמין ופרעה של משה לא האמין.

ביאר זאת הגר"י ניימן זצ"ל במתיקות נפלאה, על פי הסיפור המפורסם, על אותו עשיר גדול שהיה גם ירא שמים, ומסחרו היה על ידי אניות שהיה שולחם לחו"ל, ופעם באה ידיעה שכל האניות שלו טבעו בים ונשאר עני ואביון, ולא היה מי שיצא להודיע לו זאת כי חששו לנפשו .

אמר לו הניר כי הוא מקבל עליו להגיד לו, מיד קרא לו והתחיל לדבר אתו בעניני יראת שמים, איך כל העולם הבל הבלים, ואין להצטער על מה שנאבד לנו .

ואז שאלו הרב, אם היו מודיעים לך עכשיו שנטבעה לך אניה היית מצטער, ענה ואמר בודאי שלא, כי הלא דברנו עכשיו איך שהכל הבל הבלים.

אמר לו הרב, מה עדיין אין ראייה שאותה ירא שמים כי אתה עדיין נשאר עשיר, אבל איך היה אם יטבעו לך שתי אניות מה תגיד אז. חשב קצת העשיר ואמר, גם על זה לא אצטער.

"ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי" (מא, נא)

יש להבין מהי המעלה לשכוח את בית אביו, ועוד להודות על כך לה'.

ענה על כך הגאון ר' בן ציון ברוק זצ"ל, שבקריאת השם מנשה התבלטה מעלתו של יוסף בשלמות נפשו וטהרת מדותיו, שאחרי שנעקר מבית אביו, ואביו אהבו מכל בניו וכל מה שלמד אצל שם ועבר מסר לו, וזכאיו הוא בארץ הטומאה, והכל מסביבו מלא רע וזוהמא, ויש לו ניסיונות שמקפידים אותו מכל פינה, ולכאורה אחיו אשמים בכל זה.

ולמרות הכל עומד יוסף בצדקו, ומשתדל לעקור מתוך לבו כל נדנדו והקפדה ושנאה כלפי האחים, ונתן שבו להקב"ה על שזכה להגיע לעקירת השנאה מלב, ושכח לגמרי את הכל, ולציון הודאה זו קרא את שם בנו הבכור מנשה.

ועלינו ללמוד מיוסף, כי אף במקום שיש לנו סיבה להקפיד על הזולת שחטא נגדינו, החובה עלינו לחפש דרכים ואמצעים איך להשכיח ולהפיג את צערו, ולהשכיח מלבנו כל רגש של תרעומת .

"ויאמר פרעה אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמותך" (מ"א - ל"ט)

מספרים, שניים מעשרי העיר פראג באו לדין תורה לפני ה' **נודע ביהודה**, וטענתם בפייה, מנגן בכינור עבר ליד ביתם וניגן ניגונים. זה אמר לכבדי ניגן, זה כנגדו טוען לא כי אלא לכבודי ניגן (דאגות של עשירים). ומכיוון שהיו עשירים מופלגים, והיה בידם כסף מיותר, התערבו השניים על סכום גדול באמת עבור מי יניגן אותו מנגן, ורצו שה' נודע ביהודה, שהיה ידוע בחכמתו הרבה, יפסוק בדינם. לאחר ששטחו בפני הנודע ביהודה את טענותיהם, ולאחר ששילמו לרב סכום הגון כדי שיהיה בורר בנושא חשוב זה, חשב ה' נודע ביהודה" לכמה רגעים ופסק את דינם המנגן לא בא חזה וגם לא לזה, המנגן בא בשביל כדי שיהיה הבורר יקבל את שכרו. ח הוסיף ה' נודע ביהודה", כעת אני מבין, מה שהיה אצל פרעה, כשפרעה שמע שצריך למנות איש נבון וחכם אמר, כי עכשיו הוא מבין שתכלית החלום לא היתה כפי שחשב הכוודו ותועלתו, ולא כמו שחושבים המצרים כדי שהם לא יגועו ברעב, אלא עיקר החלום היה כדי יוסף שיעלה לגדולה. זה מה שאמר פרעה "אחרי הודיע אלקים אותך" את דבר פתרון החלום, "אין נבון וחכם כמותך", סימן שכל החלום שחלמתי, זה בשביל שתעלה לגדולה, לכן מעתה אתה תהיה המשנה למלך.

"אתה תהיה על בתי ועל פיך ישיק כל עמי" (מ"א - מ')

שואל רבי דוד פוברסקי, איך אפשר להבין - שפרעה ממנה אדם אלמוני, שעם כל החכמה שלו הוא לא הכיר אותו, ופרעה מתבטל אליו לגמרי, ואומר לו "רק הכסא אגדל ממך". ואותו פרעה עצמו, רואה איך

אמר לו הרב זה עדיין לא ראייה על יראת שמים, מה תגיד אם כל האניות שלך יטבעו, אמר העשיר לרב, תן לי זמן להתבונן.

מיד נכנס לחדר והתחיל ללמוד חובות הלבבות בשער הבטחון, ולמד כי הבטח בה' הוא יותר עשיר ממי שיודע לעשות מבין זהב, ואחרי שהתעמק בשער הבטחון יצא מהחדר ואמר לרב, גם אם כל אניותי יטבעו בים לא אצטער, כי הבנתי שהקב"ה הוא כל יכול ויכולים לבטוח בו.

אמר לו הרב, אם הגעת להבנה זו, אני אומר לך שהגיעה ידיעה שכל האניות שלך נטבעו בים. כשאמר לו זאת הרב, מיד נתעלף והזעיקו רופאים אשר בקושי הצילו אותו.

שאל אותו הרב, הלא רגע לפני זה אמרת שלא תצטער כלום, ומדוע התעלפת. אמר לו, כשאני אמרתי לך שכל העולם הזה הוא הבל הבלים, חשבתי שהאניות שלי בים, אז כל העולם הוא הבל הבלים, אבל כשאמרת לי שהאניות שלי נטבעו, אז התעלפתי .

זה ההבדל בין פרעה של יוסף לבין פרעה של משה, כשיוסף אמר לפרעה שיש אלקים בעולם והוא יעשיר אותך, וכל הכסף בעולם יהיה במצרים, אלקים כזה פרעה רצה, ולכן האמין בו, אבל כשמשו בא לפרעה ואמר לו, שיש אלקים והוא רוצה שתשחרר אומה שלימה שעובדים אותך ותאבד את העשירות, אז מתעלפים ואומרים מי ה' אשר אשמע בקולו.

רעה ואת התרעומת שהוא נושא בליבו על השני, צריך הוא אגב לעשות מעשה, כיון שרק "מעשה מוציא מיד מחשבה". מאיפה למדתי את זה, מיוסף הצדיק. המדרש [מד"ר פ"ד] אומר, ששמעון היה ראש המדברים, והוא הסית את האחים נגד יוסף, והוא שהשליך אותו לבור. וכדי להוציא את הטינה שהיתה ליוסף, בעיקר לשמעון, היה מאכילו ומשקהו, מרחיצו וסכו. למחול, צריך לא רק במחשבה, אלא במעשה.

והנער איננו איתי

ידועה אימרתו השנונה של מרנא ה'שפת אמת' זיע"א על הפסוק "כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי" בדרך מליצה, איך אעלה אל אבי שבשמים, והנער - ימי הנערות איננו אתי - שבזבזתי את ימי הנערות...

"ויען ראובן אתם לאמר הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש" (מב, כב) .

המילה "לאמר" צריכה ביאור, כי די היה לומר הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד, ומה הוסיף את המילה "לאמר".

ביאר הגאון ר' יצחק וולדשיין זצ"ל (מתלמידי נובהרדוק) שיש כאן רמז גדול ללימוד המוסר, שהגר"ס זצ"ל הורה לנו שכאשר רואה האדם שיצור מתגבר עליו, או שהוא מוצא בנפשו שנכשל באיזו מידה רעה וקשה לו לעזוב אותה, יש לו ללמוד מאמרי חז"ל שמדברים בענין זה, ויחזור עליהם לעצמו כמה וכמה פעמים בהתרגשות הנפש ובהתפעלות, ועל ידי כך יכה המאמר הזה שרשים עמוקים בתוך לבו ובנפשו, וכך יצליח ללחום את מלחמת יצרו.

וכן אם יש לו ספיקות וחשבונות רבים איך להתנהג ומה לעשות, והוא חושש פן בתוך תוכו חביה איזה נטיה לא טובה, גם במצב כזה יוכל לרומם את עצמו על ידי לימוד המוסר, ולחזק בתוכו את השאיפה לבקש רק את האמת בלי שום נטיות ונגיעות, ובכח המוסר לתת להאדם להרגיש אפילו את חוט השערה דק מן הדק אשר בתוכו נפשו.

והנה שבטי י-ה קדושי עליון היו בדעות שונות אודות יוסף אחיהם, ובסוף מצאו שהוא מחויב מן הדין, אבל לאחר מכן כאשר באו למצרים וראו את העלילות שעושים עליהם, ואמרו לעצמם "אבל אשמים אנחנו", התחילו להרהר שטעו בפסק הדין.

אז קם ראובן והוכיחם "הלא אמרתי לכם לאמר אל תחטאו בילד", ולאמר היינו לשון שינון וחזרה, וטען להם שבזמן שהם דנו על גורל יוסף, היה מוטל עליכם לחזור ולשנן ולומר שוב ושוב "אל תחטאו בילד", ואם היו עושים כן, אז ריבוי ההכרה בדבר היה מביא אותם להחליט שלא למכרו.

שמשה ואהרן נכנסים אליו, והיה להם כל מיני ניסים כשהם נכנסו אליו, וכל דבר מדבריהם מתקיים, ועם כל זה אומר "מי ה' אשר אשמע בקולו", הלא ראה הרבה יותר מאשר ראה בימי יוסף. והתשובה פשוטה, "מידות". בימי יוסף לא נדרש מפרעה כלום, הוא נשאר על מלכותו, וגם כשמינה את יוסף לסגנו, לא גרע מעצמו כלום. אדרבה, הוא לקח פקיד מצויין שינהל את המדינה, ויוסף מנהל עבורו את המדינה "רק הכסא אגדל ממך". ומכיוון שלא נדרש מאומה, ולא החסיר מעצמו כלום, יכל לראות בבהירות את הכל, ולהכיר באמת. אבל פרעה שהיה בימי משה, היה צריך לשחרר עם שלם שעובד בחינם, בזה הוא כבר לא רואה כלום. מראים לו בחוש את הקב"ה, והוא לא רואה "מי ה'?"

סיפר הרב פוברסקי, כשהסבא מקלם נסע לייסד את ישיבתו, נפגש עם עשיר - העשיר שמע על השיטה ועל הדרך והתפעל מאד, אבל כשפנה אליו שיתרום כסף, מיד התהפך לאיש אחר. לתת משהו מעצמו, זה קשה על האדם מאוד.

רבי חיים זיציאק מספר על מעשה שהיה עם הסבא מנובהרדוק, הסבא ביקר אצל אדם מסוים, והלה הזהיר אותו לאכול משחיטת פלוגי, כי הוא נוטה למינות, והביא לסבא הרבה ראיות והוכחות לכך. מספר הסבא, על פי הדין, לא הייתי צריך לחשוש כלל לכל דבריו מכמה סיבות. גם שהיה קרוב, ועד אחד, ובכלל הוא היה מסוכסך איתו כבר הרבה זמן. אמרתי לו, אומר הסבא, אני לא חייב לקבל את העדות שלך, אבל לך בוודאי אסור לאכול משחיטתו, ותוך כדי דבור התחרט אותו אדם והפך את דבריו ואמר חזר הלשון, וכי אני אומר שהוא בוודאי אפיקורס, אני רק אומר שצריכים לחשוש, וצריכים לבדוק אחריו, וכך חזר בו מכל דבריו, ועשה ספק ממה שהיה קודם ודאי, וראו בחוש איך "הנגיעה" פועלת באדם ושולטת בו.

"ויקה מאתם את שמעון ויאסור אותו לעיניהם" (מ"ב - כ"ד)

לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו. [רש"י]. לכאורה מעשיה של תמוהים, בהתחלה הוא אסר את שמעון, משמע שהוא כונס עליו, ואח"כ הוא מוציאו ומשקהו. תשובה לכך נתן רבי ישראל סלנטר, על פי מעשה שהיה עימו, פעם פגע בו אדם בצורה משפילה מאוד, ואח"כ בא לבקש ממנו מחילה. אמר לו ר' ישראל שהוא מוחל לו מחילה מחילה, ואגב כך הוא שאל אותו אולי הוא נצרך למשהו, לאיזו טובה היא, והוא מוכן לעשות בשבילו הכל. רבי, מלמל האיש מבויש, לא די שהעלבתי אותך ושאתה מוחל לי, ואתה עוד רוצה להיטיב איתי, וכי כמה זכיתי? אמר לו ר' ישראל, הגמ' בקידושין [נ"ט]. אומרת, מעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה, מחשבה אינה מוציאה לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה. מי שרוצה באמת לעקור מחשבה

דגל המוסר לרבנו גרשון ליבמן זצ"ל - חנוכה

את כל השיקולים של השכל. הוא אינו יכול לראות מעשה אסור וזה מסביר את כל התנהגותו.

כן הוא הדבר **אצל החשמונאים**. הם רואים איך היוונים הולכים ומתעצמים וגוזרים גזרות על עם ישראל "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". ורבים מהיהודים מתמכרים מרצונם ליוונים, משתחווים לאליל היווני המופתה ומבטיח אושר וכבוד לעובדיו. התורה נרמסת וחילול ה' גדול. סכנה גדולה לכל עולמה של תורה ולנושאי דגלה. מה יהיה על הערער? על הדור הצעיר? מה יהיה על המקדש? מול כזה מצב, **אין הם יכולים** לשבת ולשקול העניינים בשכל קר וביישוב הדעת. **יראת ה'** הטהורה שבערה בהם ורגש הקנאות למען תורת ה' ולמען טוהר עם ישראל, הוציאו אותם לפעולת הגנה בלי להביא בחשבון אם הם יכולים או לא. דבר אחד ברור: **שאת המצב הקיים אי אפשר להמשיך**. צריכים ומוכרחים לעצור את ההידרדרות.

בוה מוסבר תמיד ההבדל בין פורים וחנוכה. **בחנוכה** אין אנו נוהגים להרבות בשמחה ובמשתה, וסעודות לבסומי בפוראי עד דלא ידע וכו'. וגם אמירת הלל קבעו חכמים בחנוכה בלבד. אמירת ההלל יום יום היא אחד מעיקרי פירסום הנס ואין צורך בריבוי סעודות, מאכל ומשתה. **החשבר מוכן: בפורים** המון הרשע רצה להתנכל ולכלות את הגוף של עם ישראל, את מציאותם הפיזית, "ביקש להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן טף ונשים", **ההצלה היתה הצלת הגוף** של כלל ישראל. על ההצלה הפיזית הזו, אין שייך לומר הלל, אלא יש להרבות בסממנים פיזיים, משתה ושמחה.

אך בחנוכה אין הדברים דומים. היוונים לא זממו להכחיד את גופו של עם ישראל, אלא רק את נשמתו. את מציאותו הרוחנית לבטל מן העולם. שעם ישראל ימשיכו לחיות, אך "ככל הגויים בית ישראל" היתנתקות מכל העבר, מן האמונה מן הנסים, "כתבו לכם על קרו השור" וכו'... להוריד מהם את עדיים מהר חורב ולשלוט מהם את כל הקדוש להם. זו גזירה יותר קשה משל המן. "גדול המחטיא יותר מן ההורג" קבעו חז"ל. **ועל הצלה רוחנית שייך לומר הלל** והודאה יום יום, ובלי תערובת של סממני שמחת הגוף.

במצב כזה עמדו החשמונאים, מול סכנת כליה לרוחניות של עם ישראל. במצב כזה הם לא יכולים לשבת בחיבוק ידיים, **אין להם כלל את הזמן והאפשרות להתחיל לחשוב** בדרכי השכל, אלא יצאו במרידה בעם היווני האדיר, מעטים נגד רבים, חלשים נגד גבורים, **בלי להתחשב ביחסי הכוחות שאני מתאים**. זהו כח הרגש, הרצון הטהור המפעיל את האדם לצאת לקנאת ה' צבאות.

ומה הוכח לבסוף "יאתה ברחמיך הרבים, עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דעת את דינם". **הקב"ה מכיר בניצוץ הטהור ולא נתן לו לדעוך**. הקב"ה יצא לעזרתם, אלו שמוסרים נפשם על קידוש ה', **הקב"ה עושה להם נסים ומציל אותם**. אך אותם הבוטחים על שכלם ומנתחים את הכל רק בכח השכל הקר, ובוטחים עליו, מתקיים בהם מה שאומר בעל החובות הלבבות: **וכל הבוטח בזולת האלהים, מסיר האלהים השגחתו מעליו ומניח אותו בידי מי שבטח עליו**.

את הרגש הזה מפתחים בלב האדם על ידי לימוד המוסר בהתפעלות. **עליו להתמסר ללימוד המוסר** ולפרוק מעליו את השפעת העולם הדוגלים תמיד רק בהנהגת השכל ושוללים כל קנאות. רק על ידי קנאות ומסירות נפש **זוכים שהקב"ה יעשה לנו שוב נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה**.

חכמים קבעו את נוסח ההודאה על נס חנוכה, גם בתפילת העמידה וגם בברכת המזון. **אנו מודים לך** על כן: מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים.

בני ישראל אנחנו, מאמינים בני מאמינים, לא מטיילים שום ספק ביכולתו של הקב"ה להושיע, כי אין מנעור לה' להושיע ברב או במעט. וכן ראוי בכל המצבים: "כי בא סוס פרעה" אומרים חז"ל: כל הסוסים בענינו יתברך כסוס אחד, סוס ורוכבו רמה בים. ובכל מערכת ישראל, **תמיד למדנו אך לא להתפעל מן הכמות**. הקב"ה מתפעל דווקא מן האכזריות, אף כי היא "המעט".

אבל יש להתבונן בכל זאת במחשבת החשמונאים, איך יצאו למערכה כזו! **הרי אסור לסמוך על הנס**, ואיך לא חשבו לפני צאתם שאולי אסור להם לעשות צעד כזה שמא הוא ח"ו בבחינת "מאבד עצמו לדעת". **איך הענינו לצאת נגד עם שלם**, כאשר הם חלשים ומעטים ואין שום סיכוי נראה לעיניים כי יצליחו בהרפתקה כזו. והרי זה דומה לזוב היוצא למלחמה נגד אריה, וכי זה עולה על הדעת? **מהיכן שאבו אומץ כזה?** מאין קיבלו הצדקה לגבורת נפש כזו?

האדם מופעל על ידי שתי תכונות, שני כוחות: **השכל והרגש**. כשהאדם נוגש לבחון מצב כלשהוא בדרך שכלו, או כשבא לפסוק איזו פסיקה בהלכה, הוא מקיף את הענין מכל צדדיו, בקרירות, בלי התפעלות. וכן, אם צריך לצאת למלחמה הוא לומד את דרכי האויב, את כוחו, את מספרו, את מנהגיו, ומחפש עצות ותחבולות איך להתגבר עליו, איך לתקוף אותו ובאיזו צורה לנצח אותו. ואם הוא מגלה מכשולים שאין בכוחו לעבור אותם, אז הוא עוקף אותם, והוא חושב רק על הדרכים אשר בדרך הטבע מבטיחים את נצחונו.

לא כן הדבר כשהאדם נקרא להכריע באיזה ענין לא על פי שכלו, כי אם על פי כוח ההתפעלות שלו, על פי הרגש שלו, אז הוא אינו משתמש בכוח ההיקף. הוא מצטמצם כולו בנקודה אחת הדוחפת אותו, ומסתירה ממנו את כל המכשולים, את כל החולשות. הנקודה שממנה הוא מתפעל, היא מפעילה אותו ומכרעת את הכף לצידה, כל המכשולים כאילו אינם קיימים, הוא עוקף אותם ומבטל אותם כעפרא דארגא. לחוגמא, כשהאדם נתון בשליטת הכעס, לבו כואב ורוחת, והוא **מסוגל לעשות מעשים שלא היו עולים על דעתו כלל** כשהוא לא בעידא דדיתחא. זהו סודה של מידת הקנאות. האדם הקנאי נתון תחת הרגשתו ומופעל על ידיה, ואינו חושש מן העול, **כל דרך ישרה בעיניו כל מכשול כאין** לעומתו. הוא מופעל על ידי דחיפה פנימית שאין יכולת לעצור אותה.

במסכת ברכות (כ): כי הא דרב אדא בר אבהו, חזייה להאיא כותית דהות לבישא כרבלתא בשוקא, סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה, איגלאי מילתא דכותית היא, שיימיה בארבע מאה זוזי וכו'... כשראה את האשה הלוכשת בגד אסור, **נתחמם דמו בקרבו ואינו יכול לסבול לראות דבר אסור**, ואפילו לא עלה על דעתו אולי היא לא בת ישראל, **אלא מיד מסר את נפשו** כדי לסלק את האיסור מן העולם. את המעשה הזה הגמרא מביאה כדי להרים על נס את מסירות נפשם של הראשונים, וכדי להסביר למה רק להם הקב"ה עשה נסים. מדוע ה' אינו עושה נסים לדורות האחרונים? **זה בגלל שאינם מוסרים את נפשם. רואים כאן** שהגמרא מתפעלת ממידה זו של קנאות ומסירות נפש המפעילה את האדם אף נגד השכל הצריר והקר. ר' אדא בר אבהו, לא חשב אם היא בת ישראל או גויה, לא חשב כמה עולה הבגד, והאם ביכולתו לשלם או לא. לא חשב האם מעשה כזה אפשר לעשות ברחוב, ברשות הרבים וכו'. הרגש הפעיל אותו והסתיר ממנו

רק לשנה אחרת קבעום - מדוע? איתא בגמ' לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. ויש להבין מדוע המתינו לשנה הבאה כדי לקבוע את ה"ט, ולא עשאוהו י"ט כבר מעכשיו. ונראה לומר שבאמת מתתיהו כהן גדול נזקק להלחם לא רק עם היוונים אלא בעיקר במלחמה פנימית עם "גייס חמישי", הם היהודים המתיוונים שרצו לקבל עליהם מתורת יוון, עד שהיו בנות ישראל שנישאו לחיילי צבא יוון. וכמו שמסופר בגמ' (סוכה נו,ב) על מרים בת בילגה שנישאה לסרדיוס אחד וביעיטה בסנדלה על גבי המזבח לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממון של ישראל... ודאי שהיא היתה יוצאת מן הכלל, אבל מסתמא היו עוד מבנות ישראל שמכל מקום זו היתה מחשבתן, אם כי לא במעשה, כלפי המזבח, וביחס לקדשי בני ישראל למקדש וקדשיו. על כן, גם כאשר ניצחו את היוונים וטיהרו את בית המקדש, לא היה ניצחונם שלם! כי לגבי המאבק הפנימי עדיין היה צורך להשיב את בני ישראל לדרך ה', וא"כ, לא ידעו החשמונאים אם כבר הצליחו במלחמתם, לעקור את ה"יוון" מתוך עם ישראל, כי מי יודע, אולי לאחר זמן יהיו כאלו שישבו לסורם וירצו להתנהג עפ"י תורת יוון... רק לשנה אחרת כאשר ראו שאותם נרות הפיצו אור בכל עם ישראל, ושבו כולם לדרך התורה והיראה, אז אז ידעו כי נשלם הנצחון וראוי לקבוע עליו י"ט לדורות. (מין רבנו הגר"ש אלישיב זיע"א)

רשעים ביד צדיקים שמעתי מהגאון הקדוש רבי אלחנן וסרמן זצוק"ל ה"ד שאמר, תינה הנס של 'רבים ביד מעטים', שזה אכן רבואת וחידוש גדול, שנתן הקב"ה את הרבים ביד במעטים. אולם מהו החידוש בנס של 'רשעים ביד צדיקים', והרי פשיטא שיתן ה' את הרשעים ביד הצדיקים. אין זאת אלא מפני, שבמלחמה תמיד הרשע יותר חזק מהצדיק, יש לו יותר כלי זין, הוא מתיר יותר לעצמו להשתמש באמצעים שהצדיק אינו מתיר לעצמו, ביכולות להכות, להכלים, לבייש, להרוס ולנתץ, מבלי לבחול בשום מעשה פסול. ואם אף על פי כן, 'רשעים ביד צדיקים' הרי שזה נס גדול... (הגאון הגדול רבי יחיאל מיכל פינשטיין זצוק"ל)

מוסר החנוכה

קושיית הבית יוסף

על הקושייה המפורסמת מדוע מדליקים שמונה נרות חנוכה והלא השמן הספיק ליום אחד והנס היה אם כן שבעה ימים, היה מתוך **הסבא מקלם הגאון רבי שמחה זיסל זצ"ל** שבזמן שעשו זכר לנס רצו חכמינו ז"ל להורות לנו שגם הטבע הוא נס, כי כל יום שהשמן דולק זהו רק מהכח הנסי, והשמן הטבעי עצמו לא השפיע במאומה על השתלשלות הנס.

וכתב הרמב"ן סוף פרשת בא בזה הלשון "מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה ואין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד אלא אם יעשה המצוה יצליחו שכרו ואם יעבור עליהם יכרתו עונשו הכל בגזירת עליון כאשר הזכרתי כבר" עד כאן לשונו.

על דרך זה אפשר לבאר מה שאמרו חכמינו ז"ל (פסחים ק"ח, א) "קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף" מזונותיו של אדם שהם ענין טבעי בהחלט מעשה ידי אדם ותחבולותיו מדמים לקריעת ים סוף שהוא ענין נסי בהחלט השוו חכמינו דבר שהוא עיקר טבע לדבר שהוא עיקר נס על ידי הקדוש ברוך הוא לבדו לומר לך שאף הטבע נעשה על ידי הבורא לבדו, אין טבע בעולם בכלל הכל נוצר מתפתח ומקבל חיותו מהקדוש ברוך הוא לבדו.

מי שחושב שגם הטבע משתתף בבריאה והנהגה הריהו עובד עבודה זרה ומאמין בשיתוף. אבל אין זאת אומרת

שהאדם לא יעסוק בשום דברים טבעיים שיש להם שייכות לטבע וישב בחיבוק ידים, האדם מצדו בתור נזרה בריאה שהקדוש ברוך הוא המשילו על היצירה, צריך לעשות את המוטל עליו וכפי שכתוב "וברכתך בכל אשר תעשה", כי כך גזרה חכמתו העליונה שהכל יעבור דרך השפופרות ששמה "טבע" אבל בדעתו ושכלו צריך האדם לדעת כי אין הטבע מועיל כלום אף במשהו - דרכי מוסר.

תירוצ נוסף מסופר על הגאון המקובל **רבי יצחק אייזיק הכהן זצ"ל** רבה של קורין שהיה חריף מאד בקטנותו, ופעם אחת בהיותו בן שמונה שנים, שאלוהו חכמי ברודי שאלה זאת, והילד הרחר כמה רגעים והשיב: לפי דעתי קבעו שמונת ימי חנוכה בשבילנו הילדים שנדע בכל יום ויום מימי החנוכה כי אנו פוסקים הלכה כבית הלל ולא כבית שמאי...

חכמי ברודי הסתכלו זה בפני זה ותמיהו על תשובה סתומה ומוזרה זו, אבל הילד המשיך את דבריו, הלא במסכת שבת מזכירים את המחלוקת שבין בית שמאי ובית הלל בנוגע להדלקת נרות חנוכה, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך [ביום שני שבעה ביום שלישי ששה ביום רביעי חמשה וכן הלאה] ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך [בשני שנים בשלישי שלשה ברביעי ארבעה וכן הלאה] ואם היו קובעים רק שבעה ימים, כי אז ביום רביעי של חנוכה לא כל ילד היה יכול לדעת אם הלכה כבית שמאי או כבית הלל,

ימי החנוכה

חג התורה

חנוכה זהו החג של ה'בני תורה'.

הרב מפוניבז' היה מגיע במסירות נפש [אפילו מחו"ל] למסיבת חנוכה בישיבה, והיה אומר שמתאמץ להיות במסיבה זו כי חנוכה זה חג של 'ישיבה לייט', שזהו הזמן של בני הישיבות, ה'זדים' נתנו ביד 'עוסקי תורתך' והתורה התגברה בעולם! וכאשר היה מדבר תמיד היה פותח ואומר 'פך שמן טהור', 'פך שמן טהור', הישיבה הקדושה שבנה אותה למצוינים, צריך לשמור עליה שתשאר כך. ברוך ה' רואים היום התגברות של תורה באופן שהיה עד כה, פעם 'כוללים' לא היו קיימים, וכהיום יש כוללים בכל מקום, זה הנצחון על היוונים.

הכולל הראשון ביישוב החדש היה 'כולל חזון איש' שאותו הקים **החזו"א**, ולאחר מכן התפתח עולם התורה עד שהיום האפשרות שלא ללכת לישיבה זהו בזיון גדול. בחו"ל היה מיעוט תורה, ואע"פ שבאיכות מרן רבנו הגדול הרב שך זצ"ל אחז שהיה יותר, מ"מ בכמות לית מאן דפליג שהיה פחות תורה. כוללים לא היה מצוי, ויחסית בקושי היו בחורי ישיבות מכיוון שרובם יצאו לעבוד. ומרן **הגר"ש רחובסקי זצ"ל** סיפר שבזמנו מכל העיר גרודנא, שהיתה עיר גדולה, באו לישיבה רק חמש עשרה בחורים.

פעם סיפר לנו מרן הרב שך זצ"ל שבלומדו בסלבדוק עם חברותא היו לבד בביהמ"ד, באמצע הפסקה החברותא ואמר לו הרי שנים שעוסקים בתורה שכינה עימאם, א"כ נבקש כעת משהו מהשי"ת, והחברותא התפלל אז על פרנסה... והרב שך גער בו מדוע לא ביקש על רוחניות לגדול בתורה, ואחרי הרבה שנים אותו חברותא בא להרב שך והזכיר לו את המעשה ואמר לו אני שכך ביקשתי גם פרנסה אין לי, ואילו אתה יצאת ראש ישיבה גדול...

שמעתי מהרב שלמה לורנץ ז"ל שאחד טען למרן בעל החזו"א שיש כ"כ הרבה בחורים בישיבות,

ויש מהם שאינם כשרוניים, ומתחילה כבר רואים שלא יצא מהם ראשי ישיבות וכד' א"כ למה מייגעים אותם בדקדוק הסברא וכ' צריך מראש לקחת את סוג הבחורים הללו שילמדו הרבה בקיאות והלכה כדי שלכל הפחות יצמחו להיות בעלי בתים טובים... ענה לו החזו"א שאחד מראשי הישיבות המפורסמים בדור, כשהיה בחור בוילנא שאל אותו פעם שאלה בחומש בתחילת פרשת וישלח עה"פ 'ארצה שעיר' שפירש רש"י 'לארץ שעיר' - כל תיבה שצריכה למ"ד מתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה" ואותו בחור שאל את החזו"א א"כ לפי"ז למה כתוב 'ארצה' ולא 'לארצה'... שאלה כזו בוודאי מראה על חוסר כשרון מוחלט, ובכל זאת מכיוון שהוא עמל ויגע זכה להיות ראש ישיבה מפורסם, וזו הוכחה שכל אחד יכול להצליח!

ומדברי הרב מפוניבז' במסיבה היה נראה שהוא מרגיש ש'בימים ההם בזמן הזה, שאז קומץ קטן נצחו את היוונים, וגם היום אחרי המלחמה קומץ קטן של ראשי ישיבות הקימו את כל עולם התורה, זה מכיוון שלא עשו מלימוד התורה רק מצווה לשם שמים, אלא זה היה ה'עסק' שלהם, ולכן ניסו כמה שיותר להגדיל אותה ולהרבות אותה. וכמו שמפרשים בחשמונאים 'רבת את ריבם' שזה נהיה ריב שלהם.

ובמיוחד הרב מפוניבז' בעצמו שהוא הגדיל את התורה, לקח לישיבה את המשגיחים הכי גדולים וכן את הראשי ישיבות הכי גדולים, שהם העמידו תלמידים שכל הדור עומד עליהם, וע"י זה המשיכו את התורה מהדור הקודם, חכינו בזה לקבל תורה מדור החיבור.

גם בישיבת מיר בירושלים היה ריבוי תורה גדול, בתחילה היה מעט אבל אחר כך זה גדל וגדל, ואני זוכר בזמן שכבר הגיע מספר הלומדים לשמונה מאות, אמר מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בשמועס' מתוך בכי שהוא חושש שהעגנו לשיא, ועכשיו אפשר רק לרדת...

[הגאון הגדול רבי עקיבא קיסטר זצוק"ל]

הדלקת נרות כהלכתה...

הנהגתו של מרן בעל ה"אבי עזרי" זיע"א בהדלקת נרות חנוכה היתה מופלאה. וכך שח נכדו: היה זה בתוכוה לפני ההדלקה, רבנו הגדול ישב ולמד, הוא מאד הקפיד להדליק בדיוק בזמן, החנוכה היתה כבר מוכנה מהבוקר! וכבר שעה קודם היתה מונחת לידו, החנוכה מימינו והשעון משמאלו. לבוש היה בכובע וחליפה, והוא כולו דרוך לקראת ההדלקה, אך כשראשו עמוק בין דפי הרשב"א... זה היה שתי דקות לפני השקיעה, נגשתי אליו ואמרתי: "זיידע שוין צייט!" - "סבא, כבר הזמן!" הוא נדרך כקפץ, התנער באחת ממעמקי הרשב"א וענה לי כמעט בגערה: "נאך די צווי מינוט" - "יש עוד שתי דקות"... ומיד צנח בחזרה לתוך דפי הרשב"א העתיקים. עברה דקה, והייתי בדילמה, ידעתי שאם יאחר את הזמן אפילו ברבע דקה, תהיה לו עגמת נפש עצומה. שהרי הלכה מפורשת ברמב"ם "לא מקדימין ולא מאחרין".

נגשתי אליו שוב, ואמרתי עוד פעם כמעט בתחינה: "זיידע שוין צייט!" הוא ננער שוב, מסתכל בשעון ואומר לי: "נאך דא א מינוט" - "יש עוד דקה אחת", דקה אחת שלימה... הוא נאבק על זה כמו חולה על טיפת חמצן, ושוב חזר למעמקי הרשב"א. כעבור דקה הוא קם מעצמו בזריזות, לקח את החנוכה ואת הגפרורים, רץ כדרכו אל עבר פתח הבית הפונה לרחוב, בירך והדליק, אמר "הנרות הללו" במתינות, זימר בנעימות "מעצ צור", בדק את הנרות, ושוב, חזר מיד לתוך חיקו הנעים של הרמב"ם והרשב"א.

אל היה שיעור לכל החיים על חשיבותה של דקה אחת, דוגמא חיה של 'אהבת תורה', בגדר "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב את רבינו את התורה - בח יבחו לו".

כי נר מצוה ותורה אור

מסופר כי לאחר הדלקת נרות חנוכה אמר מרנא ה"חידוש הרי"מ" זיע"א לסובבים אותו, שילכו ללמוד, - "כי נר מצווה ותורה אור", ובודאי המצוה מאיר את אור התורה, ובפרט שהיא מצוה המאירה, ואיתא (שבת כג) שפועל לתורה - (ליקוטי הרי"מ)

והגדת

רבי יעקב גלינסקי זצ"ל

זדים ביד עוסקי תורתך

"מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים", זה מובן, זה נס ופלא. אבל איך יובן ההמשך:

"וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך"? שהרי אלו היו הכוחות שוים, שני הצדדים גבורים ושניהם רבים, מדוע לא ימסרו טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, מה הרבותא בזה?

ושמעתי מהגאון רבי יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל, שהגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, הי"ד, שאלה זו בזמן המאבק הקשה נגד מרשעי הברית שקמו על היהדות הנאמנה ולא בחלו בשום אמצעי, כולל הסתות והלשנות בזויות, עלילות והשמצות חסרות יסוד, ואף הסגרה לרשויות. ואמר: זהו שאנו מודים בהודאת "על הנסים" שהטהורים הצדיקים ועוסקי התורה גברו על הטמאים הרשעים והזדים. כי הלא אין להם מעצור במלחמתם, ואינם בוחלים באמצעים פסולים ומוגנים לקדם מטרותם. ואילו אנו מוגבלים באמצעינו, כי אין המטרה מקדשת את האמצעים!

והוסיף רבי מיכל ואמר: זהו שנאמר שעשו היה איש שדה ויעקב יושב אהלים (בראשית כה, כז). ששנינו (זבחים פב ע"ב) שבשר קדשים שיצא חוץ למחצתו נפסל, מדכתיב "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כב, ל). ופרש רש"י: "בשדה", בלא מחיצות משמע. ואם כך, זה ההבדל בין יעקב לעשו: עשו היה "איש שדה", בלא גבולות וסיגים, מחיצות והגבלות, ואילו יעקב היה "ישב אהלים", היינו מוקף מחיצות וסיגים!

ואספר - בסערת מלחמת העולם הראשונה התערערו סדרי הקהילות. לאחר המלחמה, כשבקש הרב מבריסק זצ"ל להעמיד גדרי הדת על תילם כבראשונה, קרא לפרנסי הקהילה לאסיפה. על סדר היום, לאסור "שחיטת חוץ". אחד הקצבים שחט בכפר הסמוך בלי פיקוח על כשרות השחיטה ובדיקת פנים. בקשו לחסום את הפרצה, ולקבוע שאין לשחוט אלא בפיקוח הדוק של ועד הקהילה. הפרנסים עלו לביתו של

הרב, והנה הגיע גם אותו קצב, בלא שנקרא, התיישב בין הקרואים. איך אפשר לדון בענייניו ולבקר את מעלליו, ולהחליט נגדו החלטות, בעוד הוא שומע וזועם, נוקם ונוטר. איש לא אמר דבר, מפני כבודו של הרב. והרב ביד ושק. דקה ושתיים, עשר ועשרים, שעה ושעתיים, וקם. כמו כולם, והאספה התפזרה. בלא שנאמר מילה. החלו לצאת, כולל אותו קצב. הנשואים פנו אל הרב: "ילמדנו רבנו, מדוע לא הורה, בעדינות, לצאת?" והרב הסביר: "עם ישראל נאנק בשעבוד מצרים, ומשה רבינו מצטווה לגאולם. היה עליו לחפז, לרוץ. אך לא, אחיו מתנבא במצרים, וכשיבוא יאפיל עליו ויפגע. ובגלל זה, דוחים גאולתו העם! אכן כן, אין המטרה מקדשת את האמצעים! ואם אדם אחד יפגע, נמנע מפעולה! אף אנו התכנסנו לאספה חשובה, להעמיד גדרי הדת על תילה. אבל אם זה כרוך בהלבנת פניו של אדם, בבישוו כשיתבקש לצאת, תתבטל האספה ואל יולבנו פניו של האדם!"

אצל עשו, המטרה מקדשת את האמצעים. המטרה העליונה בעיניו, היתה מצות כבוד אב. בבגדי מלכות שמשו (בראשית כה, טז). כשנשלח להביא ציד לאביו, הלך במחשבה ש"אם לא ימצא ציד, יביא מן הגזל" (רש"י בראשית כז, ה), ולבסוף לא מצא, והביא בשר כלב (תרגום ירושלמי כז, לא ובש"י!) וכך חנק גם את אליזב בנו, ששלחו להרוג את יעקב אבינו, והבין שמעשה נורא הוא, אבל "מה אעשה לצויו של אבא" (רש"י בראשית כט, יא)! "לא כאלה חלק יעקב" (ירמיה י, טז)!

זאת הורנו הקדוש ברוך הוא כשאל ויתר למשה רבינו על התמנהגותו של שעה במילת בנו, כששלח מלאך להמיתו. ואלמלא הזדרזה צפורה ומלה את בנה, היינו מאבדים את משה רבינו חלילה, וגאולת ישראל מה תהא עליה. אבל אין המטרה מקדשת את האמצעים!

ונספר - מלכתחילה, בקש רבי ישראל סלאנטער להיות "צדיק נסתר", ואף הכין עצמו לכך. למד להתפלל במהירות עצומה תוך כוונת כל הכוונות,

התמחה במלאכת הנגרות וסיגל את היכולת לשנן תלמודו ולעיין בו במהלך עבודתו. בגדר: "יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך" (תהלים קכח, ב), יגיע כפים ולא יגיע מח. לבסוף החליט, שלא לשם כך נטעו בו כשרונותיו. החליט לזכות את עם ישראל בתנועת המוסר להשתפרות ולהתעלות. וכדי שאימצוה, מצא לנכון לגלות גאונותו העצומה - הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל מנאו ראש וראשון לגאוני דורו, לפני השרף מבריסק וה"בית הלוי" ושאר גדולי דור דעה! -

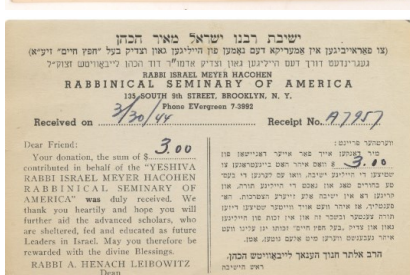
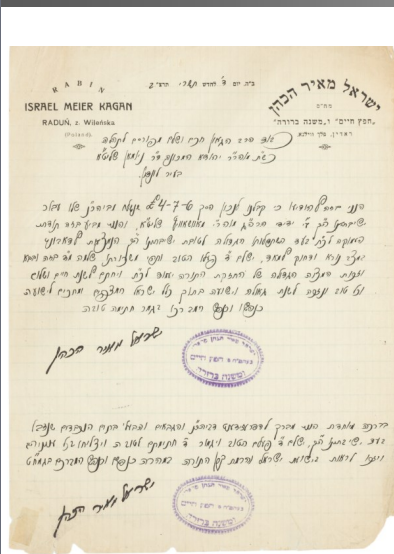
והיה מסבב בקהילות ישראל ומשמיע שעורי תורה, פלפולים עמוקים שארכו כשש שעות ובהם בלל חצי ש"ס, שהדהימו שומעיהם ובגינם התקבלו דבריו. פעם הופע בוילנא ודרש בפני גדולי תלמידי החכמים בעיר. הציע את הסוגיא ושטח סדרת תמיהות, הציב את יסודו ובקש ליישב על ידו את כל השאלות, ולפתע קם אחד הלומדים והקשה על היסוד המחודש מגמרא מפורשת. חכך רגע קט, ואמר: "הצדק אתכם, היסוד נסתר", וירד מן הבימה.

כתרוהו הלומדים וניסו כוחם בדחיית הסתירה, זה אומר בכה וזה אומר בכה. נענה רבי ישראל ואמר: "באותו הרגע שהזכיר אותה גמרא, עלו במוחי שתיים דחיות לקושינו, ויורעני בברור, שכל אחת מהן היתה מתקבלת על דעת הלומדים. אבל אני ידעתי שהן דחיות סרק, והקושיא איתנה. אמרתי לעצמי: אבל הלא אינך דורש כדי לחדש חידושים בעלמא. כל מטרותך לבצר את סמכותך התורנית שיהיו דברך נשמעים לביסוס תנועת המוסר. ועכשיו, כשישמעו שלומד אלמוני סתר את שיערוך, ועוד גמרא מפורשת שנשכחה ממך, תזולזל בעיני הלומדים ויזולזל בתנועת המוסר. ללמעך, אלא למען המטרה הנעלה, דחה את קושייתו בקש! ואז אמרתי לעצמי: ישראל, הלא אתה לומד מוסר! הודה על האמת, וירדתי מן הבימה!"

כשמע זאת הגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל, מגדולי לומדי וילנא, הצטרף לחבורת תלמידי רבי ישראל מסלאנט! (והגדת)

גמזי ישיבה - ראדן ד'

קבלות שונות לתרומה לישיבת חפץ חיים וישיבת ראדן, ומכתב ברכה מאת מרן החפץ חיים עצמו, בברכת שנה טובה לתורמים

יוצא לאור ע"י קיבוץ אברכים - "אוהל יוסף" - נובהרדוק

בית המדרש "בית מרים גיטל" מעלות דפנה 117 ירושלים

טל: 0533199720 דוא"ל: Ohelyosef1@gmail.com